

669. ÜÇÜNCÜ TEME. — a. *Gayri muayyen mazi temesinin mürekkep siygası* نقلی ماضی تک حکایہسی (naklî mazînin hikâyesi) «plus-que-parfait indéterminé».

Sevmiş idim, sevmiştim «j'avais aimé».

Müfret	Müt.	سومش ایدم	<i>sevmiş idim;</i>	Cemi	Müt.	سومش ایديک	<i>sevmiş idik;</i>
	Muh.	سومش ایديک	« <i>idiñ;</i>		Muh.	سومش ایديکیز	« <i>idiñiz;</i>
	Gai.	سومش ایدي	« <i>idi.</i>		Gai.	سومش ایديلر	« <i>idiler;</i>
						سومش ایدي	<i>sevmişler idi.</i>

Uyumuş idim, uyumuşdum «j'avais dormi».

Müfret	Müt.	اويومش ایدم	<i>uyumuş idim;</i>	Cemi	Müt.	اويومش ایديک	<i>uyumuş idik;</i>
	Muh.	اويومش ایديک	« <i>idiñ;</i>		Muh.	اويومش ایديکیز	<i>uyumuş idiñiz;</i>
	Gai.	اويومش ایدي	« <i>idi.</i>		Gai.	اويومش ایديلر	<i>uyumuş idiler;</i>
							« <i>lar idi.</i>

Bunlarda da öyledir:

Olmuş idim, olmuşdum «j'étais devenu».

Naklî mazi hikâyesi (plus-que-parfait indéterminé), şuhudi mazi hikâyesi (plus-que-parfait déterminé) nden daha çok kullanılır; ve denilebilir ki Fransızca'daki (plus-que-parfait) ye karşılık Türkçedeki tabii siyga budur.

MI.: بن بر خسته بی عیادت ایتمکه کیتدم اوده چیقیشدی *ben bir hasta-yı iyâdet etmey-e git-dim, o'-da çıkmış-dı* «je suis allé voir un malade, mais il était sorti».

670. b. *Aynı temenin farzlık (şartiyeye) mürekkep siygası* نقلی ماضی تک شرطیہسی (nakli mazinin şartiyesi) «suppositif du passé indéterminé».

Sevmiş isem, sevmişsem «si j'aimais, si j'ai aimé»;

Müfret	Müt.	سومش ایسم	<i>sevmiş isem;</i>	Cemi	Müt.	سومش ایسهک	<i>sevmiş isek;</i>
	Muh.	ایسهک	« <i>iseñ;</i>		Muh.	سومش ایسهکیز	« <i>iseñiz;</i>
	Gai.	ایسه	« <i>ise;</i>		Gai.	سومش ایسلر	« <i>iseler;</i>
						سومش ایسه	« <i>ler(i)se.</i>

Bunlar da böyledir:

Uyumuş isem, uyumuşsam «si je dormis, si j'ai dormis»; vs.

Müfret		Müt.[1] سوهجك ايدم <i>sevecek idim;</i>		Cemi		Müt. سوهجك ايدك <i>sevecek idik;</i>
		Muh. ايدك » « <i>idiñ;</i>				Muh. ايديكز » « <i>idiñiz;</i>
		Gai. ايدى » « <i>idi.</i>				Gai. ايديلر » « <i>idiler;</i>
						» « <i>ler(i)di.</i>

Bunlarda da böyledir :

« uyuyacak idim, uyuyacaktım » j'allais, je comptais, je devais dormir».

Uyuyacađıñ, uyuyacağdı, uyuyacağdığ, uyuyacađdıñız, uyuyacağdılar = uyuyacağlar(ı)dı.

« olacağ idim, olacağdım » j'allais, je comptais, je devais devenir ou être», vs.

(biz) köy-e gid-ecek-dik, lâkin yol-lar yağmur-dan boz-ul-du « nous allons partir à la campagne, mais les pluies ont détrempé les chemins».

673. b. Aynı temenin şartlık mürekkep siygası مستقبلك شرطيهسى (müstakbelin şartiyesi) «suppositif du futur intentionnel».

Sevecek isem, = *seveceksem* «ileride seversem; sevmek niyetinde, tasavvurunda veya zorunda olursam» «si j'aime dans l'avenir, si je me propose d'aimer, si je compte, si je dois aimer».

Müfret		Müt.[1] سوهجك ايسم <i>sevecek isem;</i>		Cemi		Müt. سوهجك ايسك <i>sevecek isek;</i>
		Muh. ايسك » « <i>iseñ;</i>				Muh. سوهجك ايسكز » « <i>iseñiz;</i>
		Gai. ايسه » « <i>ise;</i>				Gai. سوهجك ايسلر » « <i>iseler;</i>
						» « <i>ler(i)se.</i>

Bunlarda da öyledir :

« uyuyacak isem, uyuyacađsam » si je dors dans l'avenir; si je compte, si je dois dormir»; vs.

« olacağ isem, olacağsam » si je deviens, si je suis (dans l'avenir), si je compte devenir ou être».

674. c. Aynı temenin rivayet mürekkep siygası مستقبلك روايتى (müstakbelin rivayeti).

[1,1] Lehçelerde *seveceğidim*, *seveceğisem* gibi söyleyişler de işitilir. A.U.E

[1] سوەجك ائىشم ، سوەجكئىشم
 sevecek imişim =
 sevecekmişim

Birinci kavramı: Niyetli müstakbelin rivayeti
 «*dubitatif du futur intentionnel*».

(Müstakbelde) sevmek niyetinde veya zorunda olacağım, diyorlar, (gibi görünüyor) «*j'aimeraï, paraît-il; je compte, je dois aimer, paraît-il*».

İkinci kavramı: (Mazide) sevmek niyetinde veya zorunda olacaktım, diyorlar, (gibi geliyor) «*j'allais, je comptais, je devais aimer, paraît-il*».

Müfret	Müt.	سوەجك ائىشم ، سوەجكئىشم	sevecek (i)mişim;
	Muh.	سوەجك ائىشك ، سوەجكئىشك	sevecek (i)mişsin;
	Gai.	سوەجك ائىش ، سوەجكئىش	sevecek (i)miş;
Cemi	Müt.	سوەجك ائىشز ، سوەجكئىشز	sevecek (i)mişiz;
	Muh.	سوەجك ائىشكز ، سوەجكئىشكز	sevecek (i)mişsiniz;
	Gai.	سوەجك ائىشلر ، سوەجكئىشلر	sevecek (i)mişler = ler(i)miş.

Bunlarda da öyledir:

اوويەجق ائىشم ، اوويەجقئىشم *uyuyacak imişim, uyuyacakmışım.*

1° Uyumak niyetinde veya zorunda olacağım, diyorlar, (gibi geliyor).
 «*Je dormirai, dit-on; je compte, je dois dormir, dit-on*».

2° Uyumak niyetinde veya zorunda olacaktım, diyorlar, (gibi geliyor).
 «*J'allais, je comptais, je devais dormir, dit-on*», vs.

اولەجق ائىشم ، اولەجقئىشم *ol-acak imişim, ol-acakmışım.*

پادشاھ یارین سلاملغه کیتیبەجکشم *padîşah yarıñ sel'am-lıĝ-a git-me-yecek-miş*
 «*il paraît que le Sultan n'ira pas demain (vendredi) à (la cérémonie militaire du) Selamlık*».

پاریسە گیدەجکشم لکن باباسی براقاش ائىش *Pāris-e gidecek-miş lākin baba-sı*
birak-ma-mış imiş «*il comptait aller à Paris, mais son père ne l'a pas laissé (faire)*».

675. BEŞİNCİ TEME. a. *Gerekirlilik temesinin mürekkep mazi siygası*
 (vücübünin hikâyesi) «*imparfait du nécessaire*».

[1] Lehçelerde (*seveceğiymişim*) gibi söyleyişler de işidilir, A.U.E.

sevmeli idim, sevmeli(y) idim [1] = sevmek gereğinde ve zorunda idim «il fallait que j'aimasse, je devais aimer (d'obligation)».

Sevmeliydi, sevmeliydi, sevmeliydik, sevmeliydiñiz, sevmeliydiler = sevmelilerdi.

uyumalı idim, uyumalı(y) idim = uyumam gerekdi «il fallait que je dormisse»;

takrir-im-i daha dün bitir-meliydim, fakat vakit bul-ama-dım «je devais achever mon rapport encore hier, mais je n'en ai pas eu le temps».

676. b. Aynı temenin farzlık mürekkep (şart) siygası وجوبك شرطیسی (vücübünin şartıyesi) «suppositif du nécessaire présent».

Ml.: sevmeli isem, sevmeli(y) isem [1] «s'il faut que j'aime, si je dois aimer (d'obligation)»;

uyumalı isem, uyumalı(y) isem «s'il faut que je dorme, si je dois dormir».

677. c. Aynı temenin rivayet mürekkep siygası وجوبك رواىی (vücübünin rivayeti).

سومليشم ، سوملي ايشم
sevmeli imişim
sevmeli(y) imişim

Birinci kavramı: «Dubitatif du nécessaire présent». Sevmek gereğinde veya zorundayım da haberim yok (veya öyle diyorlar). «Il faut que j'aime, dit-on»; İkinci kavramı: «Dubitatif de l'imparfait du nécessaire présent». Sevmek gereğinde veya zorunda idim de haberim yok (veya öyle diyorlar) «il fallait que j'aimasse, dit-on».

uyumalı imişim, uyumalı(y) imişim. او يومالي ايشم ، او يومالي ايشم

1. «Il faut que je dorme, dit-on», vs.

2. «Il fallait que je dormisse, dit-on», vs.

[1,1] Müellif böyle iki kelimedden ibaret olup birincinin sonunda ve ikincinin başında bulunan vokaller arasında ekseriya *y* olduğunu, bir takımlarında da ikinciden vokalin atıldığını gösteriyor: *Sevmeli-dim*, *sevmeli-mişim*, *sevmeli-sem* gibi. Halbuki müellif böylelerinde yanılıyor; çünkü bunlarda ikinci vokal düşmez. Yalnız vokalleri arasında *y* bulunanlardan ikinci vokalin düştüğü olur: *sevmeli(y) imişim* = *sevmeli(y)mişim*. A.U.E.

678. ALTINCI TEME. — a. *İltizami* (optatif — subjonctif) *temesinin mazi mürekkep siygası* التزای تک حکایهسی (iltizaminin hikâyesi) «imparfait de l'optatif».

Ml. : *seve(y)idim* «si j'avais aimé» (optatif) [1]; «que j'eusse aimé» (subjonctif); [2] «si j'avais aimé» (conditionnel) [3], vs.

uyuya(y)idim, uyuya(y)ıdım «si j'avais dormi.» vs.

Temenni hikâyesi (imparfait de l'optatif) temennileri, elde edilmemiş emelleri veya esefleri ifade etmekte tabii olarak kullanılan siygadır.

Ml. : *keşke dünya-ya g'el-me-ye-y(i)dim* «Plût à Dieu que je ne vinsse jamais au monde!».

Şart mânasında alınırsa bu siyga, şart hikâyesinin ikinci bir türlü olarak kullanılır (bk. § 683).

679. b. Altıncı temenin şart mürekkep siygası yoktur.

c. *Aynı temenin rivayet mürekkep siygası* التزای تک رواجی (iltizaminin rivayeti).

Biricik kavramı: (Şartın rivayeti mânasıyla kullanılır) «dubitatif de l'imparfait de l'optatif».

Ml. : *seve-imişim* «il paraît que si j'avais aimé»;

uyuya-imişim «il paraît que si j'avais dormi».

680. a. *Muayyen mazinin hikâye mürekkep siygası* حاضی شهودی تک حکایهسی (Mazi-i şühüdinin hikâyesi) «plus-que-parfait déterminé».

sevdi(y)idim «j'avais aimé».

Müret		Müt. <i>sevdi(y)idim</i> ;		Ceml	Müt. <i>sevdi(y)idik</i> ;
		Muh. <i>sevdi(y)idiñ</i> ;			Muh. <i>sevdi(y)idiñiz</i> ;
		Gai. <i>sevdi(y)idi</i> ;			Gai. <i>sevdi(y)idiler</i>
					<i>sevdir(i)di.</i>

Bunlarda da böyledir:

uyudu(y)idim, uyudu(y)udum «j'avais dormi».

Bu siygayı vücuda getirmenin başka bir yolu da, şühüdi mazinin basit siygasının her şahsı üzerine bir değişmez yardımcı fiil olan *-idi* fiilini getirmekten ibarettir.

[1] = (Keşke) *sevdydim*. A.U.E

[2] = Müellifin verdiği bu mâna bu şekilde değil, «ki *sevdytm*» şeklinde vardır: o hende iyi bir tesir bırakmadı ki *sevdytm*. A.U.E

[3] (Eğer) *sevdydim*. A.U.E

سودم	<i>sevdim</i>	ایدی (i)di, vs.
سودك	<i>sevdin</i>	
سودی	<i>sevdi</i>	

Yardımcı *idim* fiilinin de *idi-m* suretinde çözümlendiği düşünülürse (bk. § 554) aynı siyga olan bu iki suretin ancak teşkilci unsurlarının yer değiştirilmeleri yüzünden fark gösterdikleri görülür:

$$Sevdi-idi+m = sevdi+m+idi.$$

Şuhūdi mazi hikâyesi, nakli mazi hikâyesi mânasiyle hemen de biridir. Nakli mazi hikâyesinin evvelce (§ 669) daha çok kullanılır olduğu görülmüştü.

MI.: ماضی کندیته سويلدمدی اوده اربانمادی *ben kendisi-ne söyledim-di, o-da inanmadı* «je (le) lui avais dit, mais il ne (me) crut pas».

681. b. Aynı temenin farzlık (şartiyeye) mürekkep siygası ماضی شهودینک (Mazi-i şühudiniñ şartiyesi) «suppositif du passé déterminé».

MI.: سودی ایسم *sevdi isem* «si j'ai aimé, si j'aimai»;
 uyudu ایسم *uyudu isem* «si j'ai dormi, si je dormis».

Hikâye siygasında olduğu gibi, basit siygadan sonra *ise* suretinde bir değişmez yardımcı fiil de kullanılabilir.

Yukarıda olduğu gibi şu siygalar da aynı mânada biribiri yerinde kullanılır:

$$Sevdi + ise + m = sevdi + m + (i)se.$$

682. c. Aynı temenin rivayet mürekkep siygası ماضی شهودینک روایى (mazi-i şühudiniñ rivayeti). (bu temenin rivayet mürekkep siygası yoktur)[1].

683. SEKİZİNCİ TEME. a. Şart temesinin mazi mürekkep siygası شرطک (şartın hikâyesi) = «imparfait du conditionnel».

MI.: سوسه ایدم ، سوسه یدم *seuse-y(i)dim* «si j'aimais, si j'avais aimé»;
 او یوسه ایدم ، او یوسه یدم *uyusa-yidim, -y(i)dim* «si je dormais, si j'avais dormi» [2].

[1] Metinde yeri olmayan bu ibare, tarafımızdan ilâve edilmiştir. Çünkü (*seuseydim imiş, seuseymiş idim*) kelimelerinde olduğu gibi, bir taraftan muayyen maziyi, öte taraftan gayri muayyen maziyi bildiren *miş, idi* kelimelerinin bir fiil terkibine girmesi lâzım gelirdi ki bu, söylenişte mümkün olsa da mâna itibariyle imkânsızdır. A.U.E.

[2]

Ya Rab ne eksilirdi deryâ-yi izzetiünden
 Peymâne-i vücûda zebrâb dolmasaydı!
 Âzâde-ser olurduñ âsib-i derd-ü gamdan
 Yâ dehre gelmeseydim, ya aklım olmasaydı. - Ziya Paşa. A.U.E.

686. Bu türlü ifade tarzı Türkçe fiillerin emsilesinde noksan kalan hikâyelerin şartiyelerini temin etmektedir (§ 693) [1].

Bununla beraber bu teşekkülle, ise unsurunun (itibarî olarak) değişmez mahiyette olması dolayısıyla ardınca bir edat bulunan *yalın* mürekkep siygaları teşkil etmiş sayılabilirler ki, bunlar Fransızca'nın «*si*» veya «*bien que*» bağlaclarına «conjoction» muadildir. (§ 408, ihtar 2, 1234 ve § 1473).

-mişse-m şartiyesi de menşinde mürekkep bir siyga idi.

Resim yapmayı seviyor (sever, sevmiş, sevecek, sevmeli, sevdi) + (i)se de...;

« (« « « « « » + (i)di ise de...;

« (« « « « « » + (i)miş (i)se de..

Başka misaller:

Hasta isem de (hasta olmama rağmen, olduğum halde; hastayım, öyle iken.. hastayım, bununla beraber..) yine çalışacağım.

Ata binomezmiş (i)se de binenleri pek takdir edermiş;

Ba gece evde kalmıyacak (i)se de (kalmıyacak idi ise de, kalmıyacak imişse de) akşam bir defa uğrayacak (uğrayacak idi, uğrayacak imiş). A.U.E

[1] Müellifin bu bahse ancak sathî olarak temas ettiği görülüyor. O kadar ki ileride tertip ettiği siygalar cedvelinde dahi bu katmerli mürekkep siyga teşekküllerine yer de vermemiştir.

Biz bunları burada ayrı ayrı gözden geçirdiğimiz gibi, daha sonra müellifin cedveline de ek olarak geçirmiş bulunuyoruz:

I. HİKÂYE ŞARTİYELERİ.

a. *Halînin hikâye şartiyesi:*

<i>seviyor (i) di (y)</i>		<i>isem, isek;</i>	veya) <i>seviyor</i>	<i>idim, idik;</i>		<i>(i) se.</i>
		<i>iseñ, iseñiz;</i>		<i>idiñ, idiñiz;</i>		
		<i>ise, iseler.</i>		<i>idi, idiler.</i>		

= Farzedelim ki (mazide) seviyordum, seviyordun, vs.:

At-a bin-emi-yor idi-yse, ne-ye at bes-li-yor-du (besli-yor-muş).

[*idi, imiş, ise* nin başlarındaki vokaller hemen bütün böyle mürekkep siygalarda atılarak kalan kısımların daha evelki fiilin son hece ahengine uyarak kullanıldığı da olur].

b. *Mazariin hikâye şartiyesi:*

<i>sever (i) di (y)</i>		<i>isem, isek;</i>	veya) <i>sever</i>	<i>idim, idik;</i>		<i>(i) se.</i>
		<i>iseñ, iseñiz;</i>		<i>idiñ, idiñiz;</i>		
		<i>ise, iseler.</i>		<i>idi, idiler.</i>		

Farzedelim ki (mazide) severdim, severdin, vs.:

Riyü-dan hoşla-n-ma-z-idi-yse, niçin baş-ın-a o kadar da[kavuk] top[la-muş]-dı.

c. *Nakli mazinin hikâye şartiyesi:*

<i>sevmiş (i) di (y)</i>		<i>isem, isek;</i>	veya) <i>sevmiş</i>	<i>idim, idik;</i>		<i>(i) se.</i>
		<i>iseñ, iseñiz;</i>		<i>idiñ, idiñiz;</i>		
		<i>ise, iseler.</i>		<i>idi, idiler.</i>		

Farzedelim ki (mazide) sevmiştim, sevmiştiñ, vs.:

E. BİRBİRİNE BENZİYEN ŞAHİSLİ SİYGALARIN ARDLAŞMASINA DAİR KÂİDELER.

687. Bir kelâm içinde birbirine benziyen şahıslı siygalar ard arda gelirse o siygaların yalnız temeleri anılarak öteki unsurlarını (yani siygalar basit ise şahıs sonuçlarını, mürekkep ise yardımcı fiili) bırakmak, ve bunları sadece en sonda gelen fiilin temasinde vermek mümkündür.

Hasta ol-muş idi-(y) ise kendi-si-ni tedavi et-dir-me-si lâzım deyil mi y(t)di.

d. Niyetli müstakbelin hikâye şartiyesi:

sevecek (i) di (y)		isem, isek;	veya) sevecek		idim, idik;		(i) se.
		iseñ, iseñiz;			idiñ, idiñiz;		
		ise, iseler.			idi, idiler.		

Tutalım ki (mazide) sevecek idim, idiñ, vs.:

Yol-a çık-acak-(i)di-(y) ise, daha erken davran-ma-sı lâzım gel-ir-di.

e. İltizamın hikâye şartiyesi:

(Seve-ydi isem) veya (seve-ydim ise) gibi temenni ile şartın bir yerde toplanması mâna bakımından mümkün olmadığı için, böyle siygalar kullanılmaz.

f. Vücübün hikâye şartiyesi:

sevmeli idi (y)		isem, isek;	veya) sevmeli (y)		idim, idik;		(i) se.
		iseñ, iseñiz;			idiñ, idiñiz;		
		ise, iseler.			idi, idiler.		

Tutalım ki (mazide) sevmeli idim, idiñ, vs.:

Her kes genç-liğ-in-de çalış-ıp kazan-ma-ı idi-(y) ise kendi-si bun-u neden düşün-eme-miş-di.

g. Şuhudi mazinin hikâye şartiyesi:

sevdi (y) idi (y)		isem, isek;	veya) sevdi (y)		idim, idik;		(i) se.
		iseñ, iseñiz;			idiñ, idiñiz;		
		ise, iseler.			idi, idiler.		

Tutalım ki (mazide) sevdim, sevdiñ, vs.

Yüz-ün-e bir az gül-dü idi-yse-ñiz şımar-ma-sı mı lâzımdı.

Bütün bunlarda ya birinci ya ikinci suretlerdeki siygalar ötekine tercih edilerek kullanılır.

II. RIVAYET ŞARTİYELERİ.

a. Halin rivayet şartiyesi:

uyuyor (i) miş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise, iseler.

Diyorlar ki (mazide) uyuyor idim, öyle ise...:

Hasta rahat uyuyor-(i) miş-(i) se onun uyan-ma-ma-sı-na dikkat et-meli-ydi-ñiz.

MI.: بن صباح ايركن قالار ، قلمه كيدرم (كيدردم) *Ben, her sabah erk'en kalk-ar* (*kalk-ar-ım veya kalk-ar-dı-m yerine*), *kalem-e gid-er-ım veya gider-di-m.* ← Je me lève.

b. Mazariin rivayet şartiyesi:

ugur (i)miş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise, iseler.

(Mazide) uyur imişim diyorlar, öyle ise..:

Bura-ya kadar gel-eme-z imiş-(i)se siz gid-ip kendisini g'ör-emez-mi ydi-ñiz.

c. Nakli mazinin rivayet şartiyesi:

uyumuş (i)miş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise, iseler.

(Mazide) uyumuş imişim diyorlar, öyle ise..:

Çocuk mekteb-e devam ed-eme-miş imiş-se, bu-nun kabahat-i sırf kendi-sin-e mi ait-dir.

d. (Niyetli) müstakbelin rivayet şartiyesi.

uyuyacak imiş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise, iseler.

(Mazide) uyuyacak imişim diyorlar, öyle ise..:

O bu köşk-ü satın al-acak(i)miş(i)se şimdiye kadar ne-ye bekle-miş,

e. İltizaminin rivayet şartiyesi..

[*Uyuya-yımış-(i)se*] gibi temenni ile şartın bir yerde toplanması mâna bakımından mümkün olmadığı için, böyle siygalar kullanılmaz.

f. Vücubinin rivayet şartiyesi.

uyumalı imiş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise, iseler.

(Mazide) uyumalı imişim diyorlar, öyle ise..:

Çocuk-lar böyle iyi hava-lar-da gez-meli-yımış-(i)se, on-ları ne-den dört duvar ara-sın-da tutu-yor-lar-dı.

g. Şahudî mazinin rivayet şartiyesi:

uyudu imiş		isem, isek;
		iseñ, iseñiz;
		ise iseler.

(Mazide) uyudum diyorlar, öyle ise..:

Bu siyga yerine nakli mazinin hikâye şartiyesi: (*uyumuş idim ise, uyumuş idiysem*) kullanılır. (bk. onun misaline.)

Bu katmerli mürekkeplerin kullanışı alelâde (yalın) mürekkep siygaların kullanımına nazaran daha azdır. A.U.E

tous les matins de bonne heure et je vais au bureau» veya «je me levais... et j'allais au bureau».

Bu türlü ifade ediş, temenin sonuca nispetle haiz olduğu istiklâlin bir neticesidir (Mk. § 625). Esasen bu hâl, ancak bu istiklâlin daha büyük olduğu siygalarda mümkündür.

Bu sebeptendir ki, şuhudî mazî ve şart «conditionnel» temelerine ait siygalarda bu gösterdiğimiz yoldaki kısaltış yapılamaz [1].

IHTAR. — Bir taraftan olumsuz öteki taraftan olumlu bir fiil karşısında bulunulsa bile, muzarî temesinin siygaları bu takdirde büsbütün aynı olmamakla beraber bu yolda kısaltılabilir.

MI.: او بنی سو من لکن برادرمه چوق التفات کوستریدی *O ben-i sev-em-z (sev-me-z-di yerine), lâkin birader-im-e çok iltifat göster-ir-(di).* «Il ne m'aimait pas, mais il montrait une grande sympathie à mon frère».

IHTAR 2. — Bu tetkik ettiğimiz kaide, Türkçe'nin mânaca beraber tertiplenmiş (=düzenleş, «coordonné») bir çok kelâm uzuvlarına atedatları (=ilgiç «postposition»ları) tekrar etmemekteki umumî temayülü neticesidir.

MI.: ایشی بیتیردکن و آلتلرینی طویلاددن سوکرا اوه کیتدی *İş-in-i bit-ir-dik-den ve alet-ler-in-i topladık-dan sonra ev-e git-di (bitirdikten kelimesi ardınca gelmesi gereken sonra, burada bırakılıp daha sonra gelen topladıktan kelimesi ardınca gelen sonra ya bağlanmıştı) «ayant fini son travail et ramassé ses outils, il s'en alla chez lui».*

F. ŞAHISLI SIYGALARLA BERABER BULUNAN *mi* *gibi* *değil* EDATLARININ TUTTUKLARI YER.

688. Bilindiği üzere, fiilin şahıslı siygalarından çoğu, besbelli ki ardınca cevherî fiil gelen bir ortacın mûsnet «prédicat» halinde bulunduğu eski isim cümleleridir.

MI.: *yaz-mışım*: yazdım da haberim yok; diyorlar ki yazdım «j'ai écrit = (mazide) yazmışım, yazan (kimse)ım «je suis ayant écrit». Bundan da: *yazmışım* temesiyle *im* sonluğ (terminaison)u arasına isim cümlelerinde de görüldüğü üzere, mûsnet «prédicat» ismiyle, cevher fiili arasına giren aynı unsurların yani *mi*, *gibi*, *değil* edatlarının niçin girebildikleri anlaşılır. Yine verdiğimiz izahlardan anlaşıldığına göre, bunların basit siygalar arasına girebilmeleri, ancak (şahıs sonlukları cevher fiilinin şimdilik hal siygasından ibaret olan, mk. § 625) temelerin birinci takımında mümkündür. Bununla beraber iltizami (temenni ve terecci «optatif») temesi müstesnadır:

Şuhudî mazî ve şart «conditionnel» temeleri gibi, o da basit siygada

[1] Şuhudî, şart (ve emir) siygalarının sonuçları olan ve aynı zamanda bu fiillerin faili bulunan bitişik zamirlerin, bütün öteki siygalarda yine sonuçlar olan ve aynı zamanda onların faili bulunan başka bitişik zamirlerden bir az farklı olduklarına dikkat edilmelidir. A.U.E

böyle araya girişi kabul etmez (mk. § 626). Mürekkep siygalarda bu araya giriş bütün temelerde mümkündür.

689. *می* *mi* edatı. — İçinde şahıslı siyga bulunan bir cümle sorgulu olur ve bu sorgu fiile ait bulunursa, sorgu edatı olan *می* *mi* (§ 442) bütün fiil siygasından sonra gelecek yerde, bazan teme ile şahıs sonluğu veya yardımcı fiil arasına girer.

Basit siygalarda bu araya giriş dört birinci teme (süremlik hal, muzari, naklî mazi, niyetli istikbal) de olur ki, bunlarda mecburidir; ve beşinci teme (vücûbi) de olur ki, bunlarda ihtiyaridir.

MI. :

1. *seviyor-mu-yum?* «aimé-je actuellement?»
seviyor-mu-suñ? «aimes-tu actuellement?»;
2. *sever-mi-yim?* «aimé-je? aimerais-je?»;
3. *sevmiş-mi-yim?* «ai-je aimé?»;
4. *sevecek-mi-yim?* «aimerais-je?» [1];
5. *sevemeli-mi-yim?* veya *sevemeli-yim-mi?* «faut-il que j'aime?».

690. Bu araya giriş son üç teme (iltizami, şuhûdi mazi ve şart) de mümkün olmadığından *mi* edatı o zaman siyga sonunda gelir:

MI. :

6. *seveyim-mi* «que j'aime?»
7. *sevdim-mi* «ai-je aimé?»
8. *seusem-mi* «si j'aime?».

[1] Müellifin Arap yazısıyla verdiği şekillerin ikincileri umumiyetle böyle yazılmazlardı. Müellif besbelli (*seviyor musun*) kelimesindeki yazı durumuna bakarak ötekileri de buna kıyaslamıştır. Halbuki (*seviyor musun*) da (*می*) nin (*ی* *i*) si, kendisinden sonra gelen (*س* *s*) ile yazıda birleştirilebilir ise de, bu Osmanlı imlâsında bu (*ی* *i*) vokalini, ardınca gelen (*ی* *y*) konsonuna bitişirmek umumiyetle usulden değildi. A.U.E.

[2] Müellif *sevemeliyim mi* kelimesini *sevemeli miyim* siygasının ikinci bir çeşidi olarak veriyor. Halbuki bunların ikisi aynı mânada ve rolde kelimeler değildir.

Sevemeli miyim asıl vücubinin soru siygasıdır ki, bunda *mi*, fiilin fail tarafından yapılması lâzım geldiğini (veya gelmediğini: menfi olursa) sormak içindir.

Sevemeliyim mi kelimesi ise başka mânâ ve roldedir. Bunda siyga sadece vücubi *sevemeliyim* kelimesidir; ve buna katılan *mi* bu fiil ve hareketin yapılması icap edip

691. *Benzzerlik ilgici*: *کمی* gibi (§ 886). — Taklit edilen, benzetilen, az çok birbirini okşayan, başkalarına kıyaslanan fiil ve hareketler ifade etmek istendiği zaman, bu edat fiile ilâve edilir.

Sanki, gûya ki «c'est comme si...», öyle görünüyor ki, bana öyle geliyor ki, denilebilir ki «on dirait que...» tabirlerine denk olur.

Ml.: *seviyor gibi-yim* «c'est comme si j'aimais actuellement; on dirait que j'aime actuellement».

Bu ifade tarzı mâna itibariyle şüphelilik «dubitatif» e yaklaşır.

Bununla beraber şu cihet kaydedilmeli ki, *gibi* edatının mürekkep

etmediğini sormak için değil, *sevmeliyim* sözünün söylenip söylenmediğini sormak içindir. Bu türlerinden sonra *dediñiz, söylediñiz* gibi başka bir fiil gelebilir.

Sevmeliyim mi: («sevmeliyim» sözünü «mü») dediñiz.

Şu halde *sevmeli miyim* sureti asıl fiili soruş, *sevmeliyim mi* sureti ise mütellimin, muhatabın gaibin bu (*sevmeliyim, sevmelisin, sevmeli, vs.*) sözünü söyleyip söylemediğini anlamak için cümleyi soruş yerindedir. Yalnız *mi* nin siyga sonunda bulunmak zorunda olduğu iltizamı, şuhudî mazî, şart siygalarında aynı şekil, hem fiilin soruşu, hem cümleinin soruşu için kullanılır ki, hangisi için olduğu cümleinin gelişinden gidişinden belli olur:

Bu kitabı sevdiñiz mi: (fiili soruş mânasiyle);

Bu kitabı sevdiñiz mi dediñiz: (cümleyi soruş mânasiyle).

mi nin bu durumları şöylece hulâsa edilebilir:

sev	iyor er miş ecek meli	mi	y) im, siñ, (.) - iz, siñiz, (dir) ler = (ler-mi).
sev	iyor er miş ecek meli	y) im, siñ, (.) - iz, siñiz, ler	mi, dediñiz?
sev	e di se	y) im, siñ, (.) - lim, siñiz, ler m, ñ, (.) - k, ñiz, ler « « « « « « « « « «	mi
sev	e di se	y) im, siñ, (.) - lim, siñiz, ler m, ñ, (.) - k, ñiz, ler « « « « « « « « « «	mi, dediñiz A.U.E

fiil arasına girişi hiç te mecburî olmayıp bu, siyganın sonuna da getirilebilir [1].

-*mi* soru edatının araya girişi mümkün olmadığı aynı yerlerde *gibi* edatı da araya giremeyip sona kalır.

MI.: *sevdim gibi* «on dirait que j'ai aimé».

İHTAR. 1 — *mi* den farklı olarak *gibi* ilgici eklemlerdeki vokaller ahengi kanununa tâbi olmaz.

İHTAR. 2 — *imiş-im* yardımcı fiili hemen hemen *gibi* mânasındadır.

692. *Olumsuz (menfi) katmaç: Değil* (mk. § 445). — Bilindiği üzere fiil siygalarının olumsuzluğu hususî bir *özgeleyen* (özgelemeç «modificateur») le ifade edilir (mk. § 592):

[1] Öyle ama o zaman yine bunun rolü ve mânası, ötekinin rolü ve mânasından ayrı olur:

Araya giren *gibi* kelimesi, fiilin tam olarak değil, tam olmaya yakın bir halde yapıldığını veya o fiilja yapılıp görüldüğünü bildirmek içindir.

Seviyor gibiyim = öyle görünüyor ki, bana öyle geliyor ki seviyorum (tam ve kat'i sevmek değil).

Bu aynı siygalarda *gibi* kelimesi, fiilden sonra geldiği zaman, bulunduğu cümlemin sözlere misal olduğunu bildirmek içindir:

Seviyorum gibi sözlerle onu avatmağa çalışıyordu.

Gibi nin de bu durumları şöylece hulâsa edilebilir:

sev	iyor er miş ecek	gibi	y) im, sîn, (.) - iz, sîñiz, (dir) ler = (ier gibidir).
-----	---------------------------	------	---

sev	iyor er miş ecek meli	y) im, sîn, (.) - iz, sîñiz, (dir) ler	gibi sözler, vs.
-----	-----------------------------------	--	------------------

sev	di	m, ñ, (.) - k, ñiz, ler	gibi
-----	----	-------------------------	------

sev	e di se	y) im, sîn, (.) - lim, sîñiz, ler m, ñ, (.) - k, ñiz, ler « « « « « «	gibi sözler, vs.
-----	---------------	---	------------------

Bu suretle *gibi* hem siygaya, hem de yukarıda (§ 691, ihtar) olduğu gibi, icabında bütün cümleye ait olmak üzere benzetme ve kıyaslama yoluyla girer:

Bu kitabı *sevdim gibi* = bu kitabı (tam değilse de ona yakın bir halde) *sevdim* (*gibi* fiile ait); bu kitabı *sevdim* gibi sözlerle kendisini kandırıp elinden aldı (*sevdim* sözü *gibi* sözlerle: (*gibi*) cümleye ait). A. U. E.